

gno. er avleidde med eit suffiks med homogent opphav eller ei, synest uklårt. Det kunne i så måte vera bryet verdtt å sjå etter tilsvarande namn langs kysten. Det vil kanskje kunna føra oss eit steg vidare i det å skjønna slike namn som språklege minnesmerke.

Litteratur

- Andersson, Th. 1974: Om ortnamnsuffixet *-str-*. I: Nordiska namn. Festskrift till Lennart Moberg 13 desember 1974, 292–312. Uppsala: Lundequistska Bokhandeln.
- Bugge, S. 1904. Bidrag til Forklaring af norske Stedsnavne. Arkiv för nordisk filologi XX, 333–358.
- Hovda, P. 1961: Norske fiskeméd. Landsoversyn og to gamle médbøker. Skrifter frå Norsk stadnamnarkiv 2. Oslo–Bergen: Universitetsforlaget.
- Nes, O. 1974: Nokre øynamn laga til germansk **hī-*. MM 1974. 53–65.
- Nes, O. 1991: Nokre norske stadnamn. *Fister, Luster* og *Oster*. NoB. 79. 33–41. Trykt på nytt i Bondevik, Jarle og Ole-Jørgen Johannessen (red.) Nes om Namn. Heidersskrift til Oddvar Nes på 70-årsdagen 27. desember 2008. Bergen: Norsk Bokreidingslag. 111–120.
- NG 10 = Norske Gaardnavne 10. Kristiania 1915.
- Noreen, A. 1970: Altnordische Grammatikk I. Altisländische und altnorwegische Grammatikk (Laut und Flexionslehre) unter Berücksichtigung des Urnordischen. 5. unveränderte Auflage. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 1. oppl. 1884.
- NSL = Sandnes, Jørn og Stemshaug, Ola (red.). 1997: Norsk stadnamnleksikon. 4. utg. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Nyman, E. 2007: Några suffixavledda ortnamnstyper i Norden. Reflexioner utifrån spridningsbilderna. NORNA-rapporter 82. 171–191. Uppsala: Norna-Förlaget.
- Saltveit, A (red.). [1995]: Reinhard Huglen. Skåre. Landskap og oldtidssoge [stensiltrykk]. Hauge-sund.
- Torp, A. 1974: Gamalnorsk ordavleiding. Nyutgåva med rättelser och register ombesörjd av Gösta Holm. = Scripta Minora Regiae Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis 1973–1974:2. Lund: CVWK Glerup. 1. utg. 1909.
- de Vries, J. 1962: Altnordisches etymologisches Wörterbuch. Leiden: E.J. Brill.

Magnus Olsens forskning om dei norske *staðir-* og *land-* namna av Inge Særheim

The topic of this article is Magnus Olsen's study of settlement names ending in -stad (ON -staðir) and -land. In NG as well as in Olsen's book Ættegård og helligdom (1926, published in English in 1928 with the title Farms and Fanes of ancient Norway), it is stated that the first element in most of the Norwegian staðir-names is a personal name or a nickname, and that the names of this type were made in the Viking Age and the two preceding centuries. In recent times these views have been questioned by several Norwegian onomasts and historians who have studied staðir-names in certain areas. The general view now is that the number of personal names as the first element is considerably lower than believed by Olsen, Rygh a.o., and that the staðir-names in general are older than suggested by them. In Olsen's book from 1926 the agrarian character of the settlement names ending in -land is emphasized. Quite common as first elements are words for different types of trees and plants, as well as words for meadows, pastures, the keeping of live-stock and the growing of crops. Olsen dates the land-names to approx. 400–800 AD, however, some names of this type are believed to be made in the Viking Age. The agrarian character of the land-names has also been underlined by onomasts and historians in recent times. Some researchers have argued that several land-names denoting farming settlements that were deserted approx. 550 AD, seem to have been passed on in the local oral tradition up to present day, due to the fact that the farm land has been used by a central farm in the neighbourhood.

1 Innleiing

Under eit seminar om eldre norsk busetnadshistorie, arrangert av Norsk lokalhistorisk institutt og Norsk agrarhistorisk forskergruppe på Utstein kloster i august 1978, gav ein av føredragshaldarane, Arnvid Lillehammer, uttrykk for

kritikk av di det ikkje var sett av tid til føredrag om stadnamn ved seminaret. Han stilte det retoriske spørsmålet: «Har det hendt stort nytt innan den sektoren av gardsstudia sidan Magnus Olsen gav ut «Ættegård og helligdom»?» (Lillehammer 1979:37).

Dette spørsmålet – med underliggjande synspunkt – illustrerer den sentrale posisjonen Olsens forskning om gardsnamn og eldre busetnadsutvikling har hatt og framleis har blant arkeologar og faghistorikarar, og blant namneforskarar, kan det leggjast til. Den nemnde boka, som har undertittelen «Norske stedsnavn sosialt og religionshistorisk belyst», kom ut i 1926. Ei engelsk utgåve, *Farms and Fanes of ancient Norway*, kom to år etter.

For vel 100 år sidan, i 1909, kom det første nummeret av fagtidsskriftet *Maal og Minne* ut, med Magnus Olsen som grunnleggjar og den første redaktøren. Med dette som bakgrunn var Magnus Olsen som namnegranskar vald som hovudemne for den 12. nasjonale konferansen i namnegransking i Oslo 20. november 2009. I dette perspektivet er det av interesse å vurdere Magnus Olsens forskning om sentrale gardsnamnklassar, bl.a. *staðir*- og *land*-namna, sett i lys av nyare forskning. Både namnetypene har vore mykje omtala i namnefagleg litteratur dei siste 50 åra, særleg *staðir*-namna, som kan seiast å vera den mest omdiskuterte namnetypen i Norden. Også arkeologar og historikarar har drøfta desse namneklassane i gards- og busetnadshistoriske forskingsarbeid, bl.a. Lillehammer (1994) og Myhre (2002).

2 Gardsnamn på *-staðir*

2.1 Utbreiing og tidlegare forskning

Ein finn *staðir*-namn over storparten av det nordiske språkområdet, ca. 2500 i Noreg, 2000 i Sverige, 1160 på Island, 230 i Danmark, dessutan ca. 90 namn på øyar vest i havet (Shetland, Orknøyane, Hebridane og Man). Tilsvarande namn ser ut til å førekoma andre stader i det germanske målområdet, både i England, Nederland og Tyskland.

Forskinga om *staðir*-namna gjeld særleg føreleddstypene, den opphavlege tydinga og den språklege forma til etterleddet, den historiske bakgrunnen og alderen til namna, dessutan utbreiing og moglege spreingsvegar. Av viktige forskingsarbeid kan nemnast doktoravhandlingane til Linde, *Studier över de svenska sta-namnen* (1951), og Kousgård Sørensen, *Danske bebyggelsesnavne på -sted* (1958). Eit anna viktig bidrag er forskingsrapporten *En diskussion om sta-namnen* (utgjeven av Holm, 1967), med innlegg og ordskifte frå eit symposium i Lund i 1963.

Dei siste 25 åra har det vore ny diskusjon om denne namnetypen blant norske namnegranskarar, med bidrag av bl.a. Akselberg (1984, 2006), Særheim (1985, 2001, 2006), Ellingsve (1995), Sandnes (1996, 2000), Korslund (2002), Schmidt

(2006) og Johannessen (2006). Sandnes (2000) gjev ei samanfatning av debatten og peikar på hovudspørsmål som treng avklaring: 1) dateringa, 2) føreleddstypene, 3) tydinga til etterleddet, 4) bakgrunnen for bruken av fleirtalsform i etterleddet.

Også blant svenske forskarar har det i seinare tid vore fornya diskusjon om denne namnetypen, med bidrag av bl.a. Holm (1993, 1999, 2000), Elmevik (1994, 2000), Sandred (1999) og Vikstrand og Zachrisson (2006). I 2004 vart det arrangert eit tverrvitskapleg NORNA-symposium om denne namneklassen på Utstein kloster, der islandske, danske, svenske og norske forskarar deltok med innlegg. Innlegga er publiserte i rapporten *Busetnadsnamn på -staðir* (Særheim et al. 2006).

2.2 Magnus Olsens forskning om *staðir*-namna

Av dei spørsmåla som Olsen tok opp i forkinga si om *staðir*-namna, er det særleg to område som fortener nærare omtale, nemleg den historiske bakgrunnen og alderen til namna av denne klassen, dessutan føreleddstypene. Særleg det sistnemnde har vore mykje drøfta av namneforskarar i seinare tid.

2.2.1 Føreledda i *staðir*-namna

Olsen reknar med, som Rygh i *Norske Gaardnavne*, at *staðir*-namna er primære busetnadsnamn, og at etterleddet tyder 'buplass, staden der busetnaden ligg' (jf. Rygh 1898:77, Olsen 1926:96 f.). Dette kan seiast å vera den vanlege oppfatninga blant namneforskarar når det gjeld vestnordiske namn av denne typen.

Også når det gjeld føreledda, byggjer Olsen på tradisjonen frå Oluf Rygh (op. cit. 78). I einskilde band av *Norske Gaardnavne* er det, som kjent, rekna med at dei aller fleste *staðir*-namna (ca. 80 %) er samansette med eit personnamn, helst eit mannsnamn eller mannstilnamn, gjerne med bakgrunn i ein person som har grunnlagt garden, ev. budd der ei tid.

I *Ættegård og helligdom* skriv Olsen: «I *staðir*-navnene holder personnavnene sitt store inntog i de norske stedsnavn» (1926:96, jf. òg 1939:25). Dette blir sett i samanheng med overgangen frå storfamilie til einskildfamilie ved oppbrot frå den gamle ættegarden og grunnlegging av ny buplass i nærleiken: «Å grunne en *staðir*-gård (...) var ingen liten sak. Det var manns gjerning, og det blev derfor mannsnavn som i regelen kom til å danne første ledd i disse gårders navn» (1926:99).

Synspunktet til Rygh og Olsen har fått støtte av fleire forskarar, som Sahlgren (1927), Franzén (1937), Steenstrup (1918), Finnur Jónsson (1905–15) og Ólafur Lárusson (1939). På 1950-talet stilte forskarar som Linde (1951) og Kousgård Sørensen (1958) spørsmål ved desse synsmåtane, som vart kalla *homogeniseringsteorien*; jf. òg Hellberg 1967. For danske *sted*-namn reknar

Kousgård Sørensen med samansetjing med personnamn i berre ca. 20 % av tilfanget (1958:241, 281), men for norske namn heldt han på personnamnføreledd.

Fleire namneforskarar og historikarar som sidan 1960-åra har granska norske namn av denne typen, har kome fram til at omfanget av personnamnføreledd i slike namn er klart mindre enn føreslått av Rygh og Olsen, bl.a. Sandnes (1965:144 ff., 1996:69 f., 2000:58 ff.), Lunden (1970:150 f.), Akselberg (1984:79), Særheim (1985:48 f., 2001:31 ff., 2006:160), Ellingsve (1995:46 ff.) og Schmidt (2006:143).

Synet til Rygh, Olsen o.a. høver med framstillinga i *Landnámabók* og dei islandske ættesogene om landnåmet på Island, der det er omtale av personar som har teke land på vedkomande stader, t.d. *Hallkell* på *Hallkelsstaðir* og *Geirmundr* på *Geirmundarstaðir*. Som kjent, har somme forskarar, ikkje minst Þórhallur Vilmundarson (jf. 1980:57 ff.), drege i tvil slike framstillingar som pålitelege kjelder når det gjeld opphavet til *staðir*-namn. Ifølgje *Svenskt Ort-namnslexikon* (2003:289 f.) er ein stor del av dei svenske namna på *-sta(d)* samansette med eit personnamn, men det er understreka at det òg førekjem mange nemne for tre(slag), terrengtypar og kulturmark, dessutan adjektiv.

I band 10 av *Norske Gaardnavne (Stavanger amt, dvs. Rogaland fylke)*, som er utgjeve av Olsen (1915), er det t.d. rekna med personnamnføreledd i meir enn 80 % av *staðir*-namna. Meñ ifølgje ei nyare undersøking ligg prosentsatsen knapt høgare enn ca. 30–40 %, med ein viss regional skilnad: klart fleire personnamnføreledd i Nord-Rogaland enn i Sør-Rogaland (Særheim 2006:160). Dei ulike tolkingsmåtane av føreledda i namna kan illustrerast ved nokre døme.

I *Sæstad* (Eigersund; *Sæstad* 1521) er det i *Norske Gaardnavne* framlegg om samansetjing med eit rekonstruert mannsnamn, anten gno. **Særeifr* eller **Særekr* (Rygh 1915:81). Men rimelegare synest gno. **Sæstaðir*, samansett med gno. *sær* m. '(inn)sjø', venteleg med real bakgrunn i Sæstadvatnet, som garden ligg ned til (Særheim 2001:34). Noko av utmarka til Sæstad strekkjer seg òg ned til sjøen. Same føreleddet finst i *heim-*, *land-* og *bø-*namn.

I *Skastad* (Skåre, no Haugesund; *Skaddestad*, *Skatteste* 1519, *Skottested* 1521, *Skagestadt* 1563, *Schagestad* 1567) er føreleddet tolka som mannsnamnet gno. *Skagi* (Rygh 1915:415). Rimelegare tykkjest samansetjing med appellativet gno. *skagi* m. 'nes, odde', som realt kan sikta til at garden ligg ved eit nes i Stakastadvatnet (Særheim 2006:171 f.). Dette er òg framlegget i bygdeboka for Skåre, der også den nemnde tolkinga i *Norske Gaardnavne* er referert (Langhelle et al. 1999:96).

I *Skogestad* (Sokndal; *Schoustad* 1610, *Skougstadt*, *Skouffstad* 1616) er det føreslått samansetjing med eit lite brukt mannsnamn, gno. *Skógi*, ev. med eit

likelydande mannstilnamn (Rygh 1915:3 f.). Ei tilsvarande forklaring, ev. samansetjing med eit sterkt bøygd mannsnamn, gno. *Skógr*, er lagd fram for *Skogstad* (*Skaugstad* 1723), som er registrert som bruksnamn på Røydland i Helleland (no Eigersund); same namnet førekjem elles på Hogstad i same herad. Meir truleg inneheld desse namna appellativet gno. *skógr* m. 'skog', noko som høver med topografien og vegetasjonen (Særheim 2001:33 f.). Dei to bruksnamna frå Helleland kan ev. innehalda eit samansett appellativ der ein finn orda gno. *skógr* m. og *staðr* m.

I *Laupstad* (Eigersund; *Løbstaidd* 1567, *Løuffstad* 1616) tolkar Olsen føreleddet som eit rekonstruert tilnamn gno. *(h)laupandi m., laga til verbet *hlaupa* (Rygh 1915:87). Men heller ikkje dette (til)namnet er kjent frå mellomalderlitteraturen. Rimelegare tykkjest samansetjing med gno. *lauf* n. 'lauv', ev. laging til eit samansett gno. **laufstaðr* m., med bakgrunn i at ein på denne staden har sankt lauv til dyrefôr for vinteren. Ein parallell blant *land*-namna er i så fall *Lauland* (Sokndal; *Løfflandt* 1522), tolka som gno. **Laufland* (Rygh 1915:20, Særheim 1999:118). Konsonantgruppa /ps/ for *fs* er vanleg i dette målføreområdet, jf. /ʰlepsa/ for *lefse* f.

I *Oppstad* (Nærbø, no Hå; *Wpstad* 1519, 1521) er det framlegg om personnamn som gno. *Ulfr*, *Alfr* eller *Óláfr* (Rygh 1915:111 f.). Men dette er ikkje rimeleg. *Óláfr* kan avvisast lydhistorisk, for eit føreledd med to eller fleire stavingar ville ha gjeve bortfall av *a*-en i etterleddet i dette målføreområdet, t.d. /ʰgodmest/ < gno. **Guðmundarstaðir* (jf. Særheim 1985:40 ff.). Det er god grunn til å rekna med at *Oppstad* inneheld gno. *upp* adv. 'opp', noko som høver med målføreuttalen, med eldre skrivemåtar og med leiet til garden. Same føreleddet finst ein i norske *heim-*, *vin-* og *land*-namn, dessutan i *staðir*-namn frå andre landsdelar.

Det kan gjevast mange fleire døme på *staðir*-namn der utgjevarane av *Norske Gaardnavne* (bl.a. Olsen) har tolka føreleddet som eit personnamn, men der samansetjing med eit terrengappellativ e.a. synest rimelegare, jf. Særheim 2006, Akselberg 1984, Ellingsve 1995, Schmidt 2006.

Konklusjonen på dette punktet blir at Olsen, Rygh o.a. har gått altfor langt i leitinga etter personnamnføreledd i *staðir*-namna. Fleire namn synest vera 'pressa' for å få teorien til å stemma. Mange tolkingar til rekonstruerte og lite brukte person- og persontilnamn bør avvisast, for andre tolkingar, til ord for terrenget, leiet o.a., synest rimelegare. Men det må understrekast at mange namnetolkingar er uvisse. I fleire høve er det – språkleg og realt – råd å tolka føreleddet både som eit personnamn og som eit naturnemne. Det finst utan tvil mange personnamnføreledd i *staðir*-namna, noko som kan seiast å vera eit kjennemerke for denne namnetypen, og som skil *staðir*-namna frå andre busetnadsnamn frå om lag same perioden, t.d. *land*-namna.

2.2.2 Alderen til *staðir*-namna

Olsen daterer norske *staðir*-namn til vikingtida og dei to føregåande hundre-åra, dei eldste laga om lag 650 e.Kr. Denne dateringa byggjer han bl.a. på det språklege innhaldet i føreledda, dessutan på reale tilhøve, som leiet, tilhøvet til andre gardar i bygdelaga, arkeologisk materiale og namngjevinga på Island. Viktige grunnar til at han ikkje vil føra namna lenger attende i tid enn til ca. 650 e.Kr., er den store lydendringa som skjedde like før denne tida, dvs. synkopen, dessutan at storparten av namna skal innehalda pesonnamn. Men han tek «et kraftig forbehold for de *staðir*-navns vedkommende, som ikke er sammensatt med personnavn» (1926:96). Olsen peikar elles på at mange *staðir*-gardar er sekundære i høve til dei eldste gardane i bygdelaga, men han understrekar: «De norske *staðir*-gårder er ingen utkant-gårder, om de enn ofte omgir og fyller ut mellemrummene mellem de eldre gårder» (op. cit. 99).

Forskarar vil i dag gjerne føra dei eldste *staðir*-namna (i utvalde område) lenger attende i tid enn Olsen, nemleg til eldre jernalder, jf. Fett 1946:40, Sandnes 1965:144, 2000:58, Stemshaug 1985:105, Særheim 1985:54, 1999:346, Berntsen 2002. Til grunn for slike vurderingar ligg både språklege og ikkje-språklege tilhøve, bl.a. arkeologisk tilfang, skattlegginga i mellomalderen, storgardsprosent, soknenamnprosent, fråflytting i krise- og omleggingsperiodar, leie og tilhøve til gardar med andre namnetypar. Både *staðir*-namna og *land*-namna synest kunna setjast i samsamheng med to ekspansjonsperiodar i jordbruket i det første tusenåret e.Kr. (Særheim 1999:42 ff.), jf. den følgjande omtalen av alderen til *land*-namna.

Ifølgje SOL (289) er dei svenske namna av denne typen laga «under en lång tidsperiod, alltifrån århundradena efter Kr.f. till vikingatiden», jf. òg Linde 1951:7 ff., Hellberg 1967:254, Franzén 1939 og Pamp 1988:38, dessutan Hald 1965:86 og Kousgård Sørensen 1958:239 f., som omtalar alderen til danske namn av denne typen.

3 Gardsnamn på *-land*

3.1 Utbreiing og tidlegare forskning

I Noreg finst det om lag 2000 gardsnamn med endinga *-land*. I tillegg kjem ein god slump tapte gardsnamn som no har funksjon som teignamn, dessutan ca. 100 stølsnamn, av dei mange tidlegare gardsnamn. Sverige har ca. 300 gardsnamn (bynamn) med endinga *-landa* eller *-land*, medan Danmark vantar denne namnetypen. Namnetypen førekjem òg på Island (80 stk.), Shetland (75 stk.) og Orknøyane (35 stk.), dessutan på Isle of Man og i Skottland (særleg Caithness). Også Nordvest-England har nokre namn av denne typen.

Den mest omfattande granskninga av *land*-namna er avhandlinga *Namn og gard. Studium av busetnadsnamn på -land* (Særheim 1999). Også fleire andre

forskarar i Noreg og Norden har omtala denne namneklassen. Det har likevel vore klart mindre usemje om *land*-namna enn om *staðir*-namna.

3.2 Magnus Olsens forskning om *land*-namna

I *Ættegård og helligdom* har Olsen eit eige kapittel om «gårdnavn på *-land*». Han understrekar den agrare karakteren til denne namnetypen, både når det gjeld innhaldet til føreledda og etterleddet. Han skriv at namna av denne typen har blitt til ved at «en enkel landstrekning for bevisstheten har hevet sig ut over det omgivende mer likegyldige terreng idet menneskelig virksomhet av en bestemt art knyttet sig dertil»; her viser han bl.a. til namn som *Akraland*, *Byggland*, *Rugland*, *Linland* og *Høyland* (1926:123). Størst vekt legg han på vitnemåla om åker og eng.

Olsen viser til likskapar mellom *land*- og *vin*-namna. Han legg vekt på at båe namnetypene opphavleg er nytta som teignamn, og han reknar med at det er laga namn av dei to typane på om lag same tida, men at *vin*-namna (og *heim*-namna) jamt over er eldre enn *land*-namna.

Namna på *-land* bør, ifølgje Olsen, først attende til folkevandringstida, laga i perioden 400–800, men ein god slump skal skriva seg frå vikingtida eller seinare. Han meiner at Gjessing tek for hardt i når han hevdar at namnetypen vesentleg høyrer til 400- og 500-talet. *Land*-gardane er ofte sekundære i høve til ein morsgard, gjerne nytta om nytt land som er teke opp mellom dei gamle gardane og oppover og innover i dalane og bygdene. I somme høve dreiar det seg om utflytting av einskildfamiliar frå gamle ætte- og odelsgardar, i andre høve om bustader for træljar eller frigjevne, altså som uttrykk for ei indre sosial utvikling. Døme på det sistnemnde meiner han finst i Seim-grenda i Nordhordland.

Frå Sør-Jæren nemner Olsen *Skrettingland* og *Valland*, som båe inneheld namnet på grannegarden, 'morsgarden', som dei er skilde ut frå: «'land' angir et jordstykke som har været brukt fra Skretting og Voll, og som er blitt selvstendig gårdsbruk» (op. cit. 115 f.). Det kan leggjast til at ein på *Valland*, som grensar til storgardane Voll og Hårr (i Varhaug, no Hå), finn tuftene etter det lengste jernalderhuset ein kjenner til frå Noreg, med ei lengd på 90–100 m, dvs. om lag som Slottet i Oslo. Parallelt ligg det ei tuft som er 45 m lang. Samla bygningsareal er her 725 kvadratmeter.

Av di mange *land*-namn innom kjerneområdet for namnetypen (dvs. mellom Telemark og Hordaland, med Vest-Agder og Rogaland som det mest sentrale stroket) har blitt soknenamn, reknar Olsen med ei eiga soknenamnsgruppe. Namna i denne gruppa skal vera eldre og utan opphavleg funksjon som teignamn, og gardane er rekna som sosialt høgareståande.

3.3 Nyare forskning om *land*-namna og *land*-gardane

Med nye teoriar og metodar innom arkeologien, bl.a. flateavdekkingsmetoden og forklaringa på den sterke omlegginga i gardsbusetnaden og gardsdrifta kring Kr.f. og ca. 550–600 e.Kr. (Myhre 2002:135 ff., 164 ff.), har arkeologar og agrarhistorikarar lagt fram nye forskingsresultat når det gjeld gardshistoria og busetnadsutviklinga. Mange av Olsens framlegg når det gjeld bakgrunnen – både språkleg og real – for *land*-namna, står seg likevel tolleg godt også i dag.

Olsen omtalar bl.a. øydegarden gno. **Ullarland* under storgarden Bø i Nærbø (no Hå), og han skriv: «Mon ikke dødeligheten blant *land*-navnene har været stor i de førkristelige århundrer, og mon det ikke er forholdsvis få av de *land*-navn som måtte tilhøre folkevandringstiden, som er i bruk i dag» (op. cit. 126, jf. òg 119, 133). I 1930-åra la Jan Petersen fram granskingane sine av førhistoriske øydegardstuffer i Rogaland, dei fleste daterte til folkevandringstida. Han peikar der på at det er knytt eit *land*-namn til fleire av stadene (1933, 1936).

Frå eit avgrensa område i Sør-Rogaland og ein tilgrensande snipp av Vest-Agder er det registrert ca. 150 namn på *-land* som tykkjest vera eldre gardsnamn av denne typen. Dei er av same typen som og i fleire høve identiske med eksisterande gardsnamn på *-land*. Ved hjelp av slike øydegardsnamn på *-land* – og på *-stad*, *-heim*, *-bø* mfl. – kan ein truleg rekonstruera eit meir opphavleg namnemiljø frå jernalderen. Mange gardar som har vorte fråflytte, ser ut til å vera knytte til og stå i eit avhengigheitshøve til ein meir sentral gard – ein sentralstad – i området, og har seinare blitt innlemma i denne meir sentrale gardsbusetjinga. Ein reknar med at dette har skjedd ved omlegginga av gardsdrifta og gardsstrukturen på 500-talet e.Kr. Jorda har blitt brukt av den sentrale garden og folka der har (ofte) halde fram med å nytta namnet på den fråflytte garden. Døme på dette kan ein finna bl.a. på Bø (Nærbø, Hå), Fuglestad/Bø (Ogna, Hå), Lura (Sandnes) og Høyland (Sandnes), jf. Særheim 1999:330 ff.

Sjølvsagt har Olsen rett i at mange *land*-namn frå folkevandringstida har gått tapt, men det ser ut som ein god slump har levd vidare av di jorda, som nemnt, har blitt nytta av det sentrale gardsmiljøet i området etter at folka på dei fråflytte gardstuna flytte inn til den meir sentrale buplassen.

Nyare landbrukshistorisk forskning viser at det har vore (dels samanhengande) landbruk sidan eldre bronsealder (og jamvel yngre steinalder) på stader der ein no finn gardsnamn som knapt går så langt attende i tid, t.d. på *bø*-gardar som *Sørbø* og *Slettabø*, på *land*-gardane *Rugland*, *Valland* og *Stangaland*, på *stad*-garden *Orstad*, på *heim*-garden *Norheim* og på *vin*-gardane *Line* og *Sandve*. Namna som høyrer til slike namnetypar, har nok hovudsakleg kome til seinare, gjerne som følgje av og etter den omlegginga som skjedd kring Kr.f. (med start i hundreåret før Kr.f.), då ein reknar med at institusjonen 'gard' med sin

spesielle gjerdestruktur vart etablert (Myhre 2002:135 ff., 164 ff., og munnlege opplysningar frå Bjørn Myhre).

Det er elles interessant at ein innom eit område kan finna både store og småe gardar med same namnetypen, t.d. *Nærland* (stor gard) og *Høneland* (liten gard), noko som indikerer klare sosiale skilje innom gardssamfunnet, men ikkje nødvendigvis skilje i alder. Nokre einskildnamn kan ha høgare alder enn hovudgruppa, t.d. dei usamansette *Landa* (Forsand) og *Bø* (Nærbø, Hå), dessutan namn som ikkje inneheld kjende nemne: *Goa*, *Sola*, *Soma*, *Orre* mfl.

4 Sluttord

Det har skjedd mykje i forskinga om gardsnamn og gardshistorie sidan Magnus Olsen gav ut *Ættegård og helligdom*, og det rådande synet blant onomastar, arkeologar og historikarar har endra seg på fleire område av dette fagfeltet sidan han la fram teoriane sine. Likevel er det også i dag naturleg og nødvendig for forskarar innom slike fagområde å dra inn teoriane, grunngevingane og konklusjonane til Olsen. Det gjeld ikkje minst dei språklege analysane av namna og dei sosiale sidene ved gardshistoria og busetnadsutviklinga.

Litteratur

- Akselberg, Gunnstein. 1984: Vikingtidsindividualisme eller naturnemnerelasjonar? Om utmerkingslekkane i *staðir*-namn på Voss og i grannebygdene i indre Hordaland sett på bakgrunn av eldre og nyare nordisk gransking. NN 1. 51–83.
- Akselberg, Gunnstein. 2006: Kor lenge var *staðir*-namna produktive? NORNA-rapporter 81. 19–37.
- Berntsen, K. 2002: Historikernes bruk av navnegranskning og arkeologi med utgangspunkt i datering av navneleddet *-staðir*. Utrykt hovudfagsoppgåve i historie. Universitetet i Oslo.
- Ellingsve, Eli. 1995: Søkelys på Oluf Rygh. NN 12. 35–50.
- Elmevik, Lennart. 1994: Ortnamnselementet fornnordisk *-staðir* – innebörd och ursprung. NORNA-rapporter 54. 113–25. Uppsala.
- Elmevik, Lennart. 2000: Om ortnamnselementen *-sta(d)* och *-lösa*. NoB 88. 69–87.
- En diskussion om *sta*-namnen. Förhandlingar vid symposium i Lund 1963, utg. av Gösta Holm. 1967. Lund.
- Fett, Per. 1946: *Staðir*-gardar frå 400-talet. MM 1946. 35–41.
- Jónsson, Finnur. 1905–15: Bæjanöfn á Íslandi. Safn til sögu Íslands 4. 412–584.
- Franzén, Gösta. 1937: Vikbolandets by- och gårdnamn. Nomina Germanica 1. Uppsala.
- Hald, Kristian. 1965: Vore Stednavne. 2. udg. København.
- Hellberg, Lars. 1967: De gotländska ortnamnen på *-ståde* och *-städar*. En inledande studie över elementet *-staðir* och ortnamnens pluralitet. NoB 46. 1–114.
- Holm, Gösta. 1993: De germanska *sta*-namnens uppkomst och de nordiska *sta*-namnens pluralitet. Förslag till problemens lösning. NoB 81. 33–49.
- Holm, Gösta. 1999: Ortnamnselementet fornnordisk *-staðir* – innebörd och ursprung. NoB 87. 43–46.
- Holm, Gösta. 2000: Uppkomsten av de germanska ortnamnen på *-sta*, *-staðir*, *-sted*, *-stead*, *-stetten* osv. NORNA-rapporter 70. B. 131–141.

- Johannessen, Ole-Jørgen. 2006: *Mongstad og Jonstad – gamle gårder med unge navn eller unge gårder med unge navn?* NORNA-rapporter 81. 105–126.
- Korslund, Frode. 2002: Forleddene i norske *stadir*-navn (med noen tanker om etterleddets betydning og navneklassens alder). NN 19. 55–73.
- Kousgård Sørensen, John. 1958: Danske bebyggelsesnavne på *-sted*. Navnestudier udg. af Stednavneudvalget 1. København.
- Langhelle, A. et al. 1999: Skåre. Gard og folk 2. Haugesund.
- Lárusson, Ólafur. 1939: Island. I: Stednavne. Nordisk kultur 5. Utg. av M. Olsen. 60–75.
- Lillehammer, Arnvid. 1979: Garden på Sørvestlandet i jernalderen. I: På leiting etter den eldste garden. R. Fladby og J. Sandnes, red. Skrifter fra Norsk lokalhistorisk institutt 6. Oslo.
- Lillehammer, Arnvid. 1994: Norges historie 1. Fra jeger til bonde – inntil 800 e. Kr. K. Helle, red. Oslo.
- Linde, Gunnar. 1951: Studier över de svenska *sta*-namnen. Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs akademien 26. Studier till en svensk ortnamnsatlas 9. Uppsala.
- Lunden, Kåre. 1970: Norske gardsnamn samansette med personnamn. Ein statistisk studie. MM 1970. 136–70.
- Myhre, Bjørn. 2002: Norges landbrukshistorie 1. Oslo
- Olsen, Magnus. 1926: Ættegård og helligdom. Norske stedsnavn sosialt og religionshistorisk belyst. Oslo.
- Olsen, Magnus. 1939: Norge. I: Stednavne. Nordisk kultur 5. Utg. av M. Olsen. 5–52.
- Pamp, Bengt. 1988: Ortnamnen i Sverige. Lundastudier i nordisk språkvitenskap. B 2. 5. oppl. Lund.
- Petersen, Jan. 1933: Gamle gårdsanlegg i Rogaland 1. Oslo.
- Rygh, Oluf. 1898: Norske Gaardnavne. Forord og Indledning. Kristiania.
- Rygh, Oluf. 1915: Norske Gaardnavne 10. Stavanger amt. Kristiania.
- Sahlgren, Jöran. 1927: Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning. 9. *Sta*-namnen i Närke. NoB 15. 1–87.
- Sandnes, Jørn. 1965: Namdalens historie til år 1600. Namsos.
- Sandnes, Jørn. 1996: Oluf Rygh og førsteleddet i gårdsnavn på *-stad*. NN 13. 67–70.
- Sandnes, Jørn. 2000: *Stadir*-forskning og *stadir*-navn i Norge. NoB 88. 53–67.
- Sandred, Karl Inge. 1999: Det engelske *stead* och det nordiske *stad* 'kant, rand'. NoB 87. 47–55.
- Schmidt, Tom. 2006: *Stadir*-navn i Østfold. NORNA-rapporter 81. 127–45.
- SOL: Svensk ortnamnslexikon. M. Wahlberg, red. Uppsala. 2003.
- Steenstrup, J. 1918: De danske Stednavne. 2. udg. København.
- Stemshaug, Ola. 1985: Namn i Noreg. Ei innføring norsk stadnamngranskning. 3. utg. Oslo.
- Særheim, Inge. 1985: *Oppsta, Ævest, Nylst*. Litt om *stad*-namn på Jæren. Ætt og heim. Årbok for Rogaland historie- og ættesogelag. 12–58.
- Særheim, Inge. 1999: Namn og gard. Studium av busetnadsnamn på *-land*. Avhandling for dr.philos.-graden. Universitetet i Bergen.
- Særheim, Inge. 2001: Sørvestnorske *stadir*-namn – føledda og alderen til namna. NoB 89. 29–51.
- Særheim, Inge. 2006: Busetnadsnamn på *-stadir* i Rogaland. NORNA-rapporter 81. 159–72.
- Særheim, Inge et al. 2006: Busetnadsnamn på *-stadir*. Rapport frå NORNA 33. symposium på Utstein kloster 7.–9. mai 2004. NORNA-rapporter 81. Uppsala 2006.
- Vikstrand, Per og Zachrisson, Torun. 2006: Lerslåtterna och *-sta(d)*-namnen. NORNA-rapporter 81. 173–211.
- Vilmundarson, Þórhallur. 1980: Safn til Íslenskrar Örnefnabókar. Grímnir 1. 57–143.

Botanisk nomenklatur og folketradisjonelle plantenemningar

*Ei påminning om etnobotanikk som møtepunkt
for natur- og kulturdanning*

av Odd Veivle

This article outlines the traditional use of, and the local names of plants. It also provides a reference for classification and naming of biodiversity on a scientific basis. The first part focuses on vascular plants, the second part on vegetation types. The ethnobotanical approach focuses on the cultural heritage in naming plants, thus contributing to a backlog celebration of The Norwegian Year of Cultural Heritage 2009.

In Norwegian ethnobiology, the number of local names linked to local traditions is considered to be larger for vascular plants than for any other group of organisms. This cultural heritage is shown by examples from the comprehensive ethnobotanical studies compiled by Høeg (1974). The principles and the method of (plant) taxonomy and the scientific naming of vascular plants are briefly outlined by referring to the codes of international nomenclature. Homonymy and synonymy are discussed, and examples are given. Additional examples of names refer to medical use, to children's games, the environment where the plant grows, resemblance to sexual organs, or the names referring to saints or biblical persons.

The second part of the article discusses biodiversity on the level of communities, i.e. habitat types, vegetation types or syntaxa. Different principles of naming vegetation types are considered, the method of floristical-sociological classification is outlined, and the article refers to the international code of nomenclature of syntaxa. Some examples of names of plant communities are shown in hierarchical surveys.

Utgangspunkt for dette stykket er artikkelen til Geirr Wiggen om norske nemningar på dyr (Wiggen 2008). Det andre utgangspunktet var Kulturminneåret,